

Avram Mihai, *Amintiri*, ediție de Anca Băltan, Editura Actual, Cluj-Napoca, 2024, 191 p.

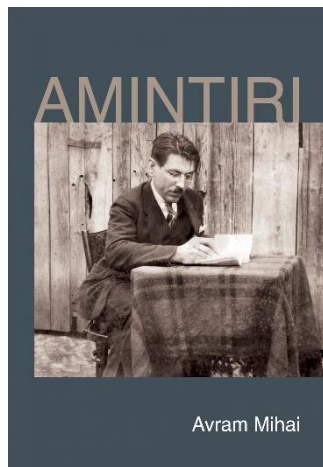
În ultimii ani, în România apar tot mai multe lucrări memorialistice, foarte diverse în ceea ce privește extracția social-profesională a autorilor. Secolele al XIX-lea și al XX-lea încep să fie tot mai bine acoperite de acest gen literar. Dar rămân în continuare puține lucrări de acest fel care să fie scrise de persoane provenite de jos, din lumea țărănească.

Este cazul lui Avram Mihai, născut în anul 1897 într-o familie de țărani români din satul Lancrăm, din actualul județ Alba (la momentul nașterii sale se găsea în comitatul Sibiu) și care, la senectute, și-a scris memoriile.

Despre carte am aflat cu mult înainte ca ea să iasă de la tipar, ba chiar am primit-o în versiunea unui document Word. M-a entuziasmat și am citit-o pe nerăsuflăte și apoi am recitit-o în versiune tipărită. *Amintirile* lui Avram Mihai m-au captivat din mai multe motive. În primul rând datorită provenienței autorului din lumea țărănească. Este mai puțin obișnuit ca țăranii să-și scrie memoriile ... (este adevărat, autorul nu mai era țăran la momentul scrierii lor). Apoi, stilul în care scrie Avram Mihai este foarte plăcut, are calități literare, este alert, are simțul umorului, știe când să stăruie asupra unor detalii. Acestea din urmă sunt un alt motiv pentru care cartea m-a entuziasmat. Voi reveni asupra lor. Apoi sunt și motive subiective: autorul acestei prezentări este originar din Alba Iulia, iar Lancrămul este localitatea din imediata apropiere, pe drumul spre Sebeș. Un alt motiv este acela că în prezent autorul prezentării lucrează la rândul lui la prelucrarea și editarea unei surse memorialistice, *Înseilările* avocatului Traian Mârza, contemporan cu Avram Mihai și doar cu câțiva ani mai tânăr.

Pe lângă entuziasm, cartea mi-a mai provocat și mici frustrări. Din păcate, amintirile lui Avram Mihai se termină brusc în anul 1921. După ce citești aproximativ 180 de pagini interesante și bogate în informații istorice, constăți că narațiunea se oprește ... Acolo a ajuns Avram Mihai cu așternerea pe hârtie a amintirilor. Motivul este îmbolnăvirea lui și imposibilitatea de a-și continua munca. Dar cu toată frustrarea, ca istoric știi că sursele sunt așa cum sunt, adică cum au fost întocmite de autorii lor și cum ni s-au păstrat, unele fragmentar sau neterminate și nu așa cum ne dorim noi. De aceea, trebuie să ne bucurăm de *Amintirile* lui Avram Mihai atât cât a apucat autorul lor să scrie.

În ceea ce privește proveniența autorului din lumea țărănească, semnalată mai sus, cartea lui Avram Mihai ne arată un fapt istoric important: pe la 1900, lumea țărănească românească din Transilvania nu era una imobilă, înghețată în conceptul de „tradițional”, pe care astăzi se pune mare preț, ci era o lume care dialoga și comunica intens cu lumea urbană, cu modernitatea și progresul.



Încă din adolescență, autorul *Amintirilor* a fost dat ucenic la mai mulți meșteșugari din Sebeș, ba chiar și la un farmacist. Este oare întâmplătoare această ieșire din lumea țărănească? Deloc, pentru că deducem din text că acest lucru nu era cu totul neobișnuit la Lancrăm. În plus, familia sa avea unele surse de venit care nu erau neapărat specifice lumii țărănești, așa cum o percepem noi. În copilăria autorului, părinții au decis să se mute la Orăștie, căutând o viață mai bună, dar după o perioadă au revenit în satul natal. Ulterior, la vârstă adultă, îl vom vedea pe Avram Mihai părăsind cu totul lumea țărănească, devenind funcționar la Căile Ferate. Toate acestea ne ajută să înțelegem o anumită dinamică socială în rândul țărănimii românești din Transilvania pe la începutul secolului al XX-lea.

Adolescentul Avram Mihai a fost dat ucenic și a învățat meserii: cojocar, zidar, țesător. Mai apoi a fost ucenic la un farmacist la Sebeș. El relatează despre obligațiile sale în raport cu meșterii (și cu farmacistul) și familiile acestora, despre relațiile cu alți ucenici, despre munca efectivă pe care trebuia să o presteze. După experiențele de ucenic, a revenit în satul natal, ocupând funcția de poștaş. Nu a fost un simplu funcționar, ci a profitat de pe urma deschiderii pe care poziția sa profesională (și socială!) i-o aducea: își cumpăra cărți prin poștă, comanda diverse produse din cataloage, comanda ziare și cărți pentru sine și pentru alți țărani, era familiarizat cu mecanismele financiare specifice epocii. Nu numai că știa să citească, dar urmărirea știrile din ziare, învăța limbi străine (limba franceză – din cărți cumpărate prin poștă) și scria scrisori pentru consătenii săi analfabeți. Este departe de imaginea noastră despre țăranul „tradițional”.

Dar mărturisește adeseori despre viața țărănească, despre viața copiilor, despre activitățile zilnice, alimentație, educație, munci agricole, forme de socializare, ba chiar și despre iubirile sale de adolescent și tânăr (și nu trece sub tăcere detalii!). Un aspect care ar putea să-i intereseze pe istoricii medicinei și ai sănătății este starea sa de sănătate și bolile de care a suferit în copilărie, unele grave. Aflăm, de la un copil de țăran (ajuns la vârstă adultă, e adevărat), cum era să fii bolnav într-o familie țărănească pe la 1900. Sunt detalii importante tocmai pentru că vin nu de la elitele vremii, așa cum se întâmplă aproape întotdeauna când este vorba de lumea țărănească, ci chiar din mijlocul acesteia.

Referitor la ieșirea lui Avram Mihai din lumea țărănească, cititorul poate remarca legătura strânsă a lui și a satului său natal cu Sebeșul, orașul aflat la mică distanță. M-am întrebat de ce Sebeșul (și chiar Orăștia), de ce nu Alba Iulia? Sebeșul este la patru kilometri de Lancrăm, Alba Iulia la zece. Dar răspunsul este unul de natură istorică și administrativă. Alba Iulia era capitala comitatului Alba de Jos, ori Lancrămul, împreună cu Sebeșul, se găseau în comitatul Sibiu. Și, foarte posibil, țărani din Lancrăm relaționau mai bine cu mediul săsesc de la Sebeș, decât cu cel predominant maghiar din Alba Iulia.

Sunt interesante reflecțiile lui Avram Mihai despre Primul Război Mondial, căci în vremea acestuia este deja destul de mare ca să înțeleagă evenimentele. Are păreri, urmărește ofensiva română din anul 1916 și ne transmite modul în care a receptat-o lumea țărănească (dar și administrația locală), semnaleză prezența unităților germane încartiruite în sate, atestă apariția prizonierilor de război (ruși) și a dezertorilor și protejarea acestora din urmă de către țărani, situația bărbaților din sate care nu au fost încorporați și alte informații despre ultimele luni ale conflagrației.

Amintirile lui Avram Mihai sunt prețioase pentru că documentează complicata perioadă de tranziție de la Austro-Ungaria (care se prăbușește la finele anului 1918), trecând prin organizarea gărzilor naționale române și adunarea de la Alba Iulia de la 1 decembrie și până la instaurarea administrației românești (Consiliul Dirigent de la Sibiu, procesul de integrare în România).

În anul 1919 se angajează la Căile Ferate Române tocmai în contextul în care acestea preluau patrimoniul Căilor Ferate Maghiare (MÁV) și aveau un mare deficit de personal. Ca și în alte domenii (învățământ, administrație, poștă), și în domeniul feroviar administrația românească a trebuit să facă numeroase angajări pentru a menține sistemul în funcțiune și i-a calificat din mers pe noii angajați. Aici, mărturia lui Avram Mihai este importantă, căci el povestește nu numai despre locurile sale de muncă, ci și despre procesul de tranziție în sine, pe care îl înțelege în ansamblul său. Mărturia sa nu este numai despre instituții, ci și despre oameni și traseele lor de viață, căci alături de el se angajează la CFR și alți tineri din Lancrăm sau din localitățile învecinate. Unul din locurile de muncă pe care le-a ocupat Avram Mihai la CFR a fost acela de însoțitor de vagon și în această calitate s-a plimbat cu trenul de la Satu Mare și Cluj și până la Ploiești și București, unde a constatat cu surprindere obiceiuri cu care nu era obișnuit (bacșișul). Ajunge și la Debrecen și chiar la Budapesta, pe atunci ocupate de armata română (era perioada războiului dus de România și Cehoslovacia împotriva Republicii Sfaturilor a lui Béla Kun) și vizitează capitala Ungariei ca un turist adevărat, cu un ghid în mână. Câteva săptămâni este însoțitor al vagonului special pe care autoritățile române l-au pus la dispoziția unui personaj pe atunci legendar: Vasile Lucaciu, aflat în campanie electorală.

Pe lângă numeroasele subiecte istorice pentru care *Amintirile* lui Avram Mihai sunt prețioase, domeniul feroviar mi se pare cel mai bine și mai detaliat reprezentat. Autorul aduce informații pe care o lucrare de istorie care tratează perioada de tranziție dintre anii 1918-1920 și care se bazează pe documente oficiale nu are cum să le ofere.

Un personaj interesant autorul acestor *Amintiri* – Avram Mihai! Ieșit din mediul țărănesc, devenit angajat al Căilor Ferate (a rămas acolo și în perioada de după 1921), cu preocupări culturale, cititor de presă și romane, dornic să învețe limbi străine. Nivelul său intelectual rezultă și din intervențiile ulterioare asupra unor informații pe care ni le oferă, mai ales cu referire la Marele Război. Cu alte cuvinte, în unele amintiri vorbește omul care scrie în anii 1960, cu cunoștințele și informațiile de la vârsta senectuții și nu tânărul care trăiește războiul în spatele frontului. Dar aceasta nu scade cu nimic valoarea cărții.

Din păcate, *Amintirile* sale se opresc brusc la anul 1921, tocmai când începeau să devină și mai interesante. Istoricul-cititor nu a putut să nu-și pună întrebări cu privire la acest autor de memorii, cu privire la formația sa ulterioară, locuri de muncă, lecturi, opinii (și politice, de ce nu?). Mi-ar fi plăcut să știu cum s-a poziționat în complicații ani 1930, cum a trecut peste anii celui de-al Doilea Război Mondial, dacă a fost pe front?, pe frontul de Est sau (și) pe frontul din Vest?, cum a digerat anii instaurării regimului comunist, regimul comunist însuși? Întrebările rămân fără răspuns pentru că, așa cum mi-a comunicat editoarea cărții, doamna Anca Băltan, din păcate nu este posibil să răsară noi caiete în care Avram Mihai să-și fi continuat amintirile pentru perioada de după anul 1921.

La final, doamna Anca Băltan, nepoata lui Avram Mihai, editoarea volumului, trebuie felicitată, căci a transcris, cu răbdare și atenție, caietele scrise cu creionul,

adeseori greu lizibile, cu amintirile bunicului ei. Gestul ei este lăudabil, căci ne pune la dispoziție o lucrare memorialistică importantă și care sperăm că va impulsiona descoperirea și publicarea și a altor prețioase surse istorice de acest fel.

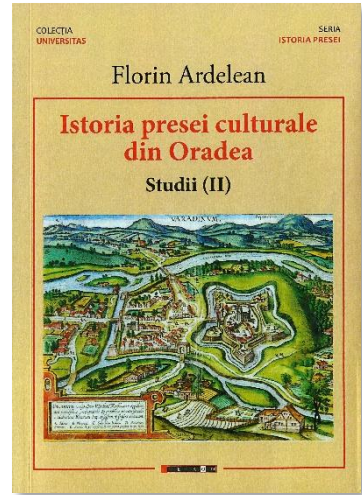
Radu MÂRZA*

Florin Ardelean, *Istoria presei culturale din Oradea. Studii (II)*, Editura Eikon, București, 2024, 456 p.

Atenția acordată de către universitarul orădean Florin Ardelean istoriei presei bihorene recente a fost dublată în ultimii ani de focalizarea interesului acestuia înspre trecutul celei de factură culturală din același areal, rezultând în acest sens o sumă importantă de articole, studii și eseuri găzduite în diverse anuare, reviste ori volume colective. O parte dintre acestea au fost reunite într-o primă fază în cursul anului 2019 (*Istoria presei culturale din Oradea. Studii (I)*, Editura Eikon, București), alte contribuții – între care și unele inedite – fiind strânse în paginile lucrării căreia îi consacram rândurile de față. Am evocat aici și primul demers împărtășind alături de autorul lor ideea că împreună ele câștigă din punct de vedere al unității informației colportate, putându-se astfel constitui într-un util și eficient instrument de lucru pentru alte abordări pe aceeași nișă.

În fapt, tematica materialelor reunite în cadrul acestui op depășește problematica anunțată în titlul său, alături de articolele dedicate rolului promovării vieții culturale prin intermediul diverselor gazete sau reviste găsindu-și locul, în mod benefic, și altele dedicate mass-mediei bihorene în tumultuoșii ani de după evenimentele din decembrie 1989. Laolaltă, ele oferă cititorilor prilejul de a urmări evoluția jurnalismului bihorean deopotrivă în mod punctual (bunăoară cazul revistei *Familia* și a repetatelor ei serii), dar și în durată lungă, în decupaje ce evidențiază cu mai multă pregnanță bunăoară elementele de continuitate și/ori discontinuitate.

Evaluarea și reevaluarea activității și personalității lui Iosif Vulcan este o sarcină care se va dovedi întotdeauna benefică, fapt pentru care volumul debutează cu câteva rânduri dedicate lui. Clasarea sa în rândul figurilor care au contribuit la culturalizarea românilor în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și în primii ani ai celui următor se ancorează adânc în constatarea că a reușit rara performanță de a susține un proiect pe un termen neverosimil de lung, editând un organ de presă în hotarele unei structuri politice în care românii nu se aflau în poziții-cheie de conducere a treburilor politice.



* Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, România; e-mail: rmarza@yahoo.com.